

HOMILIA 2014

a càrrec de Mossèn Antoni Pladevall

Estimats germans i germanes d'Organyà

Quan el vostre senyor arquebisbe-bisbe, Dr. Joan Enric Vives, em va demanar de fer-vos l'homilia que escolteu cada any, rememorant les famoses homilies que tant nom han donat a la vostra vila, no m'hi vaig poder negar. No obstant em va preocupar uns quants dies trobar un tema que us poguéssis interessar i del que en poguéssim treure alguna lliçó o profit, com és el fi de tota homilia o sermó.

Conec de temps Organyà, no solament per haver-m'hi parat algunes vegades camí de la Seu d'Urgell o d'Andorra, sinó també per haver tractat un xic sobre la vostra comunitat canonical en estudiar els monestirs i canòniques de Catalunya, tanmateix desconeixia moltes coses del vostre passat sobre les que ara he hagut d'estudiar per teixir aquesta breu homilia o dissertació.

Com a capellà i historiador, el primer que vaig fer va ser voler conèixer la situació i paper de la vila i terme dins del marc geogràfic i històric català. Això em va fer indagar i conèixer el passat de la vall de Cabó, de la que la vostra vila n'és el seu límit més oriental; sobretot em va interessar conèixer l'origen dels senyors de la vall, els Caboet, un vell llinatge que per enllaços matrimonials anirà ascendint de categoria social i enllaçarà amb els vescomtes de Castellbó i amb els comtes de Foix. Un llinatge que ben aviat va afegir al seu domini inicial la vall veïna de Sant Joan i engrandí molt el seu patrimoni, que va organitzar parròquies i bastint i dotant d'esglésies com la vostra de Santa Maria. Entorn seu, en la seva sagrera, shi creà ben aviat el nucli primitiu d'Organyà, esdevingut algun temps més tard una important vila, que tindrà en temps medievals la seva senyoria compartida amb els canonges, creats gràcies a ells, com exposarem més endavant.

Això ha fet que centréssim nostra relació en l'etapa medieval, que va del segle X al XIII, deixant de banda els orígens del poblament de la vall, certament molt vells, a jutjar pels testimonis arqueològics descoberts de quatre o més milers d'anys enrere. Malgrat això no s'en troben testimonis escrits fidedignes fins ben entrat el segle X, tot i que sempre es posa com a primera fita la de l'*Horganiano*, esmentat entre les parròquies de la famosa acta de consagració de la Seu d'Urgell, datada del 839, però que en realitat la seva llista i redacció no són anteriors a finals del segle desè.

Deixem doncs de banda fer càbales o hipòtesis sobre la Vall de Cabó, plena de poblets i d'esglésies abans esplendorosa i ara mínimament poblada, per centrar-nos en la vila d'Organyà i sobretot en l'església de Santa Maria, que ara ens acull, sobre els seus orígens i els primers passos de la seva canònica o comunitat canonical que li va donar vida.

Per seguir aquests primers passos ens cal recórrer als primers senyors o membres de la nissaga dels Caboet, començant per un Isarn, que viuria cap el 975, avi del Guitard Isarn que serà el protagonista principal d'aquesta homilia. Aquest Isarn o Isarn I, avançat el segle X va aixecar una església dedicada a Santa Maria, a l'indret d'Organyà, del cap davall de la Vall de Cabó i a la riba dreta del Segre. D'aquesta església, la primera documentada, se sap només que la va consagrar el bisbe d'Urgell Sala, que regí la diòcesi urgellenca entre el 981 i el 1010.

Seria aquesta una esglésiola preromànica que Isarn I, com era costum, va dotar per al seu sosteniment i el del seu capellà o clergues que en tinguessin cura, amb terres dels seus dominis situades a Sant Cristòfol d'Ares, a Sant Miquel del Vilar, a Sant Martí d'Espodolla i a les viles o heretats de Pujol, Caselles i Fontanet que sense ésser parròquies tenien cadascuna la seva petita capella. Això ja indica una preferència inicial dels senyors per Organyà més assequible i vital que la resta de temples de la vall de Cabó.

Devia ésser molt senzilla aquesta església, com ho eren la majoria de les esglésioles preromàniques sense voltes, perquè una generació més tard un segon Isarn, el pare de Guitard Isarn, per consell del nou bisbe d'Urgell Ermengol, la va reedificar des dels fonaments i la va fer més gran, amb intenció de fundar-hi una canònica o comunitat de preveres; recordem que Ermengol, nebot del bisbe Sala i venerat com a sant, va ser bisbe d'Urgell entre el 1010 i el 1035. En morir d'accident sant Ermengol encara no s'havia acabat la nova església perquè la va consagrar el 1057 el seu successor el bisbe Guillem de Cerdanya.

A la nova església no s'hi va erigir tot seguit la canònica, que segurament devia haver suggerit o demanat sant Ermengol, sinó que el senyor Isarn II la va confiar a un clergue, sembla que de nom Adalbertí, que va ser el seu responsable, fins a la seva mort i després aquest encara la va cedir a un fill seu, també de nom Adalbertí.

En aquell temps no tots els clergues eren sacerdots o capellans, molt sovint eren únicament persones tonsurades a les que de joves se'ls es posava una vestidura clerical o sotana i ja eren clergues i podien optar a alguns càrrecs religiosos, però, com és lògic no podien administrar sagraments, només en tenien la responsabilitat i per tant tenien capellans sota seu pel culte.

Aquest segon clergue, Adalbertí, que segons el document que ens fa de guia, va regir l'església de Santa Maria d'Organyà durant un seixanta anys, era un personatge que residia aquí com a senyor, més que com a eclesiàstic, que vivia amb una dona de vida poc edificant, anomenada Galatea i que tirava de beta dels béns de l'església i la tenia molt descuidada. Amb ell s'haurà d'enfrontar del senyor Guitard Isarn (1070-1108) quan voldrà posar ordre a l'església d'Organyà.

Per entendre millor els fets que tot seguit s'exposaran, cal no oblidar les condicions en les que vivia la gent dels segles X i XI, sotmesos a les dures càrregues i arbitrarietats de l'època de domini dels senyors feudals.

La societat europea, sobretot l'occidental, es trobava regida i condicionada pel feudalisme o temps en el qual el poder reial s'havia afeblit i en canvi les famílies de nobles o militars s'havien enfortit molt i eren ells els que governaven al seu arbitri els seus súbdits o gent que es trobava sota la seva protecció i dins la demarcació dels castells o fortaleses, que amb els que s'havia dividit el país o els comtats.

El seu poder va arribar a ésser tan gran que, sota el pretext de protegir els seus súbdits, no dominaven solament el territori material sinó que es consideraven amos i senyors de les terres, amb cases i persones, que eren les que amb els seus tributs i fins prestacions personals els havien de servir i mantenir.

L'església es va veure involucrada del tot dins del sistema feudal i els seus senyors superiors, com els reis i comtes es creien protectors i pràcticament amos dels bisbats i abadies dels seus dominis que concedien a fills seus o a amics i els senyors inferiors feien el mateix amb les parròquies, petits monestirs i esglésies dels territoris que ells devien protegir. D'ells cobraven els delmes i primícies que pagaven els fidels i imposaven com a capellans o rectors a les persones que ells preferien o les que els donaven millors pagues o diners per obtenir els càrrecs.

Això va arribat al seu punt més dur i pesant al llarg tot el segle desè i bona part de l'onzè, però també pel mateix temps s'aixecaren al si de l'Església persones i moviments que pretenien alliberar-la de tot poder civil i posar remei a les xacres principals que entorpien el missatge cristià i la manera de dur-lo a terme. Començà en aquesta lluita el monestir de Cluny que va obtenir per ell i pels molts monestirs que depenien d'ell la plena llibertat de tot domini civil i polític. A poc a poc els seu clam de llibertat el varen fer seu alguns notables personatges eclesiàstics que s'esforçaren i lluitaren també per alliberar l'Església de tot poder i lligam civil o extern. Després de llargues lluites i patiments, es va obtenir entre el 1046 i el 1059 alliberar els papes del domini de l'emperador i nobles romans i que fossin només els cardenals els que farien la seva elecció. A partir d'aquest moment seran els legats o missatgers enviats pels papes els que estendran i faran arribar arreu l'anhel de reforma.

Aquesta no pretenia només la llibertat del poder civil, sinó també desterrar la simonia, tinguda com un gran pecat, que consistia en la compra i venda de càrrecs eclesiàstics, també s'insistí en la formació del clergat i en particular exigir que tots els clergues, almenys els sacerdots, guardessin el celibat.

És aquesta la reforma anomenada romana o gregoriana perquè va rebre la més forta empenta amb el papa Gregori VII (1073-1085). Ell es va distingir pel seu zel i lluites abans de ser papa després de rebre una acurada formació monacal i sobretot quan va ser papa, arribant a excomunicar al mateix emperador. Els papes estengueren la reforma a partir del 1060 gràcies als seus legats o emissaris que trameteren diferents estats de la cristiandat en els que reunien concilis que exposaven la necessitat de la reforma i la imposaven penes i excomunionis als que s'hi resistien. A Catalunya aquesta va triomfar o arrelar a partir dels concilis celebrats entre els anys 1068 i 1077

a Girona i Besalú gràcies a que els desitjos papals foren aviat acceptats pels nostres comtes i bisbes.

Una manera d'obtenir la reforma del clergat fou la creació de comunitats de preveres conegudes o canòniques agustinianes, dites així perquè seguien una regla basada en escrits de Sant Agustí i d'altres pares de l'església. Aquestes comunitats s'estengueren molt per Catalunya entre el 1080 i el 1100 i delles en serà un bon exemple la canònica d'Organyà que veurem crear el 1090.

Molts comtes, començant pels de Besalú, acceptaren plenament la reforma i lluitaren per reformar els antics monestirs dels seus dominis, que també havien sofert la decadència resultat de la seva subjecció a comtes i a nobles, cosa que feren sovint unint-los a monestirs reformats de França i d'Itàlia.

A Urgell i a Catalunya en general, les idees cluniancenques de llibertat de l'església havien entrat abans que a la mateixa Roma, gràcies a bisbes i abats bisbes notables, entre els que destaca un fill dels comtes de Cerdanya Oliba, que serà abat de Ripoll i de Cuixà i bisbe de Vic i també el bisbe d'Urgell, Ermengol, tot i que aquest havia obtingut el bisbat per simonia o sigui per compra gràcies a la paga que el seu oncle Sala va donar a comte Ermengol I d'Urgell el 1010. Malgrat aquestes i algunes altres tímides actuacions el seu total arrelament no s'obtingué fins entrat del segle XII.

A Organyà, en concret, fou el seu senyor Guitard Isarn, casat amb Gibel·lina, el que un xic abans del 1090 intentarà alliberar l'església de Santa Maria del poder del clergue Albertí, del que ja s'ha parlat, i això ho va fer en una reunió de clergues i laics convocada a Organyà, a la que varen assistir representants dels canonges d'Urgell, Solsona i Cardona, el prior de Sant Andreu de Trespunts i alguns dels homes més destacats de la Vall de Cabó. Davant de tots aquests assistents, Guitard Isarn va exposar les queixes que tenia contra el clergue Albertí per la seva mala vida, de les moltes vegades que l'havia intentat convèncer i de com s'havia decidit per fi a convocar aquest reunió perquè per deixadesa seva s'havia encès una arca o caixa de la sagristia de l'església d'Organyà i el foc havia destruït els ornaments de l'església i altres coses com documents, entre els qual es devia trobar l'acta de consagració, de segles perduda, de la segona església del 1047.

Davant d'aquesta assemblea el clergue Adalbertí va reconèixer les seves culpes i posant-se una corda al coll, com a submissió, va prometre davant dels presents, que era veritat que retenia els béns propis de l'església de Sant a Maria, que abandonaria la seva concubina i que es posava a disposició del que decidissin els presents.

Per a justificar totes les seves actuacions el dia 5 de juny de 1090 el noble Guitard Isarn va convocar a Organyà una altra assemblea, en la que el notari Ermengol, davant d'una tan notable reunió en la que hi havia molts clergues i laics, alguns vinguts de la Seu d'Urgell i altres de Solsona i de Cardona, va redactar un llarg document en el que es

recullen la majoria de les notícies històriques conegudes sobre les antigues esglésies d'Organyà. Aquest document, que erròniament s'ha tingut com una acta de consagració, és en realitat una restitució de béns que el senyor Guitard Isarn fa a l'església d'Organyà i l'acta de fundació de la seva canònica.

Tot el document, per la seva solemnitat i finalitat, concorda plenament amb documents semblants redactats a l'època de la reforma gregoriana, per això té un to tan solemne com ho revela el fragment que n'extractem: *Jo Guitard Isarn, amb la meva esposa Gibel·lina, reconeixent-nos indignes, moguts pel temor de Déu, amb el cor compungit i encesos del fervor de l'Esperit Sant, protegits per l'escut de la fe i confiant en la justícia divina, hem lluitat tan com hem pogut perquè l'església no fos més deshonrada i no continués d'ara endavant infestada de costums depravats; per això armats amb la paraula de Déu, vàrem escometre Adalbertí, que s'anomenava clergue, per alliberar l'esposa i mare del rei del Cel de l'abominable i il·legítim concubinatge en el que vivia.*

Després de jutjar el cas del clergue Adalbertí, Guitard Isarn va retornar a l'església de Santa Maria d'Organyà tots els béns que li havien estat donats pels seus antecessors i per ell mateix, dels que el document en dóna una llarga llista, tot seguit fulmina les clàssiques malediccions i penes contra els que usurpessin res, i declara que de tot el que haguessin sostret ho havien de retornar el doble o el triple i que si no ho feien quedaven anatemes i maleïts i anirien tots al més pregon infern fent companyia Judes. Disposa a continuació que aquests béns havien de quedar sempre més en poder de l'església de Santa Maria i dels seus clergues sense cap intromissió seva.

Tot això ho declara davant del bisbe d'Urgell, Bernat Guillem (1076-1092), dels canonges i ardiaques d'Urgell, dels vescomte Folc de Cardona, dels canonges de Solsona i un de Cardona, de l'abat de Sant Sadurní de Tavèrnoles i altres magnats que signen el document. És interessant sobretot el fet que disposa que aquests béns s'havien d'esmerçar pel sosteniment de l'església i de tots els clergues que s'hi havien d'aplegar i viure-hi seguint l'exemple dels apòstols i la regla de Sant Agustí i normes dels sants pares.

És a partir d'aquest moment que Organyà va tenir una canònica o comunitat de preveres que vetllaria per l'església i també per la població que tenia entorn seu, crec per tant que és de justícia fer una lleu evocació sobre els seus canonges, abans de cloure la nostra homilia, puix que la canònica no solament centrava la vida religiosa sinó també bona part de la vida civil o quotidiana de la vila i del terme. La seva història general és ja coneguda i estudiada per això destacarem només que eren els canonges agustinians i quina vida portaven.

Canònica és el nom que es donava i dóna a una comunitat de preveres que està al servei d'una catedral o església important. El mot canònica vol dir que estaven regits

per un cànon o regla i per tant formaven una entitat o comunitat diferent de la resta de preveres que tenien cura d'esglésies parroquials o de domini particular.

Es constata l'existència de comunitats de canonges des del segle VI i es regien per normes basades en els evangelis o doctrina dels pares de l'església. A les nostres terres trobem notícies de l'existència de comunitats des de la restauració o recuperació del país sota la tutela dels carolingis al llarg dels segles VIII i IX. Aquests canonges es regien per una regla feta pel bisbe Crodegang de Metz, que, un xic modificada, fou imposada per un concili d'Aquisgrà del 816, a totes les comunitats de l'imperi carolingi. Aquesta norma o regla la seguien als comtats catalans totes les comunitats de les nostres catedrals i també altres que es crearen en esglésies importants com Solsona, Manresa o Cardona i posseïen béns propis i en canvi en les canòniques creades en plena reforma gregoriana, se'ls imposà la regla dita de Sant Agustí, per la que els seus canonges no podien posseir béns propis i vivien en un monestir com els monjos, bé que tenien cura de les esglésies o parròquies on vivien o que depenien d'ells.

Per a ells, doncs, es creà una nova regla, basada en bona part en les normes donades per sant Agustí als seus sacerdots, que recollien també normes o disposicions d'altres sants pares o escriptors destacats. La regla de les canòniques de la nostra terra, fou creada per una comunitat de preveres que entorn del 1040 vivia a l'església de Sant Ruf d'Avinyó, de la Provença. Aquesta regla es va estendre per Catalunya partir dels volts del 1070. Per disposició del papa Urbà II del 1092 es va estendre també a tota l'Església occidental.

El primers llocs on es troba aplicada a casa nostra va ser a Vilabertran, a Lledó i a l'Estany, cases totes elles de nova fundació, però també la varen adoptar Sant Joan de les Abadesses, i també altres comunitats inicialment aquisgraneses com Cardona, Solsona, Manresa, Besalú, Àger, Mur etc.

Així subsistiren durant segles dos tipus de canonges, els de les catedrals o aquisgranesos i els de les canòniques regulars, com les esmentades i la d'Organyà. Entre els segles XI i XIII hi hagué a Catalunya unes seixanta canòniques agustinianes, que com els monestirs benedictins o cistercencs, tenien practicaven la vida comunitària amb rés coral de l'ofici diví i amb claustre, sala capitular dormitori i menjador comú, igual que els monestirs benedictins o d'altres ordes religioses antigues-

Una cosa essencial, com s'ha dit ja, distingia o diferenciava els canonges de les catedrals dels canonges agustinians i era que aquests no podien posseir béns propis i tot el seu patrimoni estava en comú i regit per canonges que havien de vetllar per l'església i per la necessitat de tota la comunitat.

A desgrat del propòsit de crear a Organyà una comunitat canonical, com havia aconsellat sant Ermengol, abans del 1035, aquesta no es va crear fins el 1090 i va néixer ja com a canònica agustiniana, amb la categoria de priorat, per no comptar mai

amb dotze canonges o més, número indispensable exigut per a ser abadia o regida per un abat.

La canònica d'Organyà tenia com a patrimoni els béns de l'església de Santa Maria i en particular el sector de la població on es trobava l'església i la seva sagrera o entorn de protecció, cosa que feu que el prior tingués aviat el domini de mitja població, a manera que aquesta anava creixent.

Això va despertar el recel dels senyors del terme, ara ja vescomtes de Castellbó i aviat comtes de Foix i per això calgué arribar a pactes entre el prior dels canonges i els senyors, com el pariatge de 1232 fet i firmat entre Roger Bernat, comte de Foix i el prior Berenguer de Cellers, pel que es delimitaren els drets de cada part a la vila d'Organyà.

El prior es reservava el domini exclusiu de tot l'àmbit del priorat, que estava format per l'església, cementiri, claustre i cases canòniques i del carrer que hi conduïa, restant la resta de la vila i mercat en poder del comte. Es pactà però que per evitar problemes, el prior i el comte tindrien en indivís o compartit el domini de tota la població i per això cadascun d'ells hi tindria el seu batlle; els dos batlles s'elegirien dintre d'unes ternes fetes en comú i tindrien una cúria en comú i un jutge únic per a solucionar problemes o temes jurídics i un mateix nunci o saig.

Sobre el paper tot quedava molt clar però varies vegades es produïren xocs entre els dos batlles i senyors, però això són temes que no poden tenir cabuda en aquesta ja dilatada homilia.

Organyà, com hem vist, igual que tantes altres poblacions del país, té uns orígens molt lligats a la cultura i tradició cristiana i si s'ha fet coneguda i famosa la vostra vila i s'esmenta arreu el seu nom, és gràcies a la conservació de les velles prèdiques o homilies, que els priors feien als vostres avant passats. Aquestes, redactades poc abans del 1204 i descobertes i fetes conèixer des del 1904, o sigui set cent anys més tard, per Joaquim Miret i Sans, són encara objecte d'estudis recents per filòlegs i erudits, cosa que per vosaltres és un gran motiu de joia i de celebracions com la present. També ho ha estat per a mi per haver-me convidat a llegir-vos aquesta ja llarga homilia i amb ella haver-vos pogut acompanyar i ajudar-vos a fer reviure uns moments claus del vostre passat, previs i concomitants a l'època que el vostre prior us feia aquelles famoses homilies.

Les antigues són una joia per a l'estudi de vella llengua catalana, les modernes, com la que acabeu d'escoltar, són fetes potser amb pretensions erudites, però amb la millor bona voluntat, per commemorar i evocar les velles i tradicionals homilies que es feien arreu, però de les que només s'han conservat les vostres.

Per cloure aquesta senzilla exposició només em resta agrair la vostra amabilitat i paciència per haver escoltat aquesta relació coses de segles passats, moltes potser ja conegudes per alguns dels presents, però recordar-les sempre és motiu de goig quan

són coses nostres. No cal oblidar mai la vella dita que diu que La història és mestre de la vida.

Nota. *La part essencial de l'anterior relació es basa en la recta interpretació del document de dotació, no d'acta de consagració, de l'església de Santa Maria d'Organyà, del 1090, conservat en el seu original a l'Arxiu de la Catedral d'Urgell, Consagracions d'esglésies, núm.31; transcrit i publicat, en tot o en part, per Jaume Pasqual, Jaume Villanueva, Domènec Costa i Bofarull, Cebrià Baraut, Catalunya Romànica VI i Ramon Ordeig*

Antoni Pladevall i Font

capellà i historiador.

6 setembre 2014.